

Työ ja turva -osasto; Työehdot-osasto

29.9.2022

Eduskunnan työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
TyV@eduskunta.fi

HE 154/2022 vp

Lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on pyytänyt Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry:ltä kirjallista asiantuntijalausuntoa hallituksen esitykseksi eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2023.

SAK kiittää lausuntopyynnöstä ja lausuu asiassa seuraavaa.

Energiakriisiä lieventävät toimet

Talouden näkökulmasta elämme poikkeuksellisia aikoja. Ukrainan sota, energiakriisi ja vallitseva inflaatio vaikuttavat kaikki yhdessä ja erikseen vallitsevaan toimintaympäristöön. Inflaatio oli elokuussa 2022 peräti 7,6 prosenttia.

Vallitseva tilanne on vaatinut poliitikoilta reagointia, koska osalla kansalaista hätä muun muassa kasvavien energialaskujen vuoksi on suuri. Kysymys on, minkälaiset toimet ovat tarkoituksenmukaisia ja kohdentuvat heille, jotka tukea eniten tarvitsevat. Todettakoon, että täydellisesti kohdentuvia ja tarkkarajaisia politiikkatoimia on hankala luoda varsinkin, jos annettu aikataulu on tiukka.

Sähkön verotukseen liittyvissä esityksissä, kuten sähkön arvonlisäveron alentamisessa, on useita ongelmia. Ensinnäkin vallitsevassa tilanteessa sähkön kysyntää lisäävät toimet eivät ole perusteltuja. Sähkön kysynnän lisääminen saattaa jopa kasvattaa sähkön hintaa. Toinen haaste on, että tutkimustieto osoittaa vahvasti siihen suuntaan, että arvonlisäverotuksen alentaminen ei siirry täysimääräisesti hintoihin.

Kolmantena tällaiset toimet kohdistuvat tasapuolisesti kaikille tuloluokille, mikä ei liene perusteltua vallitsevassa tilanteessa. Lopuksi todettakoon, että esitetyt sähköverotoimet ovat valtiontaloudelle äärimmäisen kalliita esityksien ollessa yhteensä yli 600 miljoonaa euroa. Sähköveroesitysten loppusumma voi kuitenkin olla jopa suurempi, jos sähkön hintakehitys poikkeaa valtiovarainministeriön tämän hetken arvioista.

Todettakoon lyhyesti, että esitetyllä sähkövähennyksellä ei ole varsinaista linkkiä kotitalousvähennykseen, mutta järjestely on perusteltavissa olemassa olevalla järjestelmärakenteella ja kireällä valmisteluaikataululla.

Yhtenä väliaikaisena kompensointitoimena on esitetty sinänsä kannatettavaa ns. windfall-veroa. Vastaavanlainen valmistelu on käynnissä myös EU-tasolla. Euroopan unionin tasoinen ratkaisu on todennäköisesti

Työ ja turva -osasto; Työehdot-osasto

29.9.2022

tehokkaampi kuin kansallinen. On huomioitava, että mahdolliset verotukselliset toimenpiteet (esimerkiksi tuottokatto tai windfall-vero) olisivat toteutuessaan määräaikaista.

Energiahintojen nousua kompensoidaan myös sosiaaliturvan puolella. Kela on jo ohjeistanut huomioimaan sähkön hinnan nousun toimeentulotuessa hyväksyttävien kulujen arvioinnissa. Talousarviossa yleiseen asumistukeen sekä eläkkeensaajien asumistukeen ehdotetaan suunnattavaksi korotuksia tältä osin 1.1.2023 alkaen. Eläkkeensaajan asumistuen lämmitysnormia korotettaisiin nykysääntelyn mukaisesti arviolta 57 prosentilla. Yleisen asumistuen lämmitysnormia ja omakotitalon hoitonormia korotettaisiin vastaavasti. Arvio lisäkustannuksista vuodelle 2023 on yhteensä noin 6,3 miljoonaa euroa. SAK pitää näitä sosiaaliturvaan liittyviä ratkaisuja perusteltuina toimeentulon ja työllisyyden tukitoimina.

Talousarvio sisältää sosiaaliturvan osalta ajankohtaiseen tilanteeseen liittyviä määräaikaista toimia myös erityisesti lapsiperheiden tukemiseksi. Esitetyn ylimääräisen lapsilisän haasteena kuitenkin on tuen kohdentuminen kaikille tuloluokille ja näin siihen liittyvä suuri kustannusarvio. Muut toimet, mm. toimeentulotuen alle 18-vuotiaiden perusosan korotus sekä työttömyysturvan lapsikorotukset, kohdentuvat paremmin tukea tarvitseville. SAK näkee tärkeänä, että tukia kohdennettaisiin erityisesti pienituloisille lapsiperheille. Määräaikaisten muutosten ohella tehtävä varhaiskasvatusmaksujen pysyvä alentaminen voi lisätä työllisyyttä ja siten parantaa erityisesti naisten asemaa työmarkkinoilla.

Työperäinen ja humanitäärinen maahanmuutto, kotoutuminen

Maahanmuuttohallintoon, pakolaisten ja turvapaikanhakijoiden vastaanottoon sekä vastaanottotoiminnan asiakkaille maksettaviin tukiin kohdistuvat lisäresurssit ovat perusteltuja, koska ne aiheutuvat niin Venäjän Ukrainaan kohdistamasta hyökkäyssodasta johtuvista tilapäisen suojelun hakemuksista kuin kiintiöpakolaisten määrän kasvusta. Maahanmuuttoviraston tietojärjestelmien kehittämishanke on myös tärkeä toteuttaa.

Vuonna 2022 kotoutumisen ja työvoiman maahanmuuton edistämisen ehdotetut määrärahat pienenevät, mitä voidaan pitää äärimmäisen valitettavana. Vaarana on, että toimet ajavat alas alueellisia toimivia työperäisen maahanmuuton palveluita. Tämä on ristiriidassa hallituksen tavoitteen kanssa kaksinkertaistaa työperäinen maahanmuutto vuoteen 2030 mennessä. Määrärahojen radikaali leikkaaminen voi johtaa esimerkiksi hyvin toimivien International House Helsinki -palveluiden lopettamiseen. Sen sijaan kotouttamisen edistämiseen esitetyt

Työ ja turva -osasto; Työehdot-osasto

29.9.2022

lisämäärärahat ovat perusteltuja, koska kotoutumispalvelujen piirissä olevien määrät ovat kasvaneet.

Maahanmuuton menoihin ehdotetaan poikkeuslausekkeen puitteissa noin 791 miljoonaa euroa. Määrärahaa varataan Ukrainasta sotaa pakenevien vastaanoton menoihin. Suomessa on 4.9.2022 mennessä jätetty 38 000 tilapäisen suojelun hakemusta ja lisärahoitus tulee tarpeeseen. Kustannuksia lisää muun muassa Ukrainasta sotaa paenneiden työllistymisen edellytyksiä parantaminen. Tavoitteena on, että tilapäistä suojelua tai muuta oleskelulupaa hakeneet voisivat siirtyä työllisyyden kuntakokeilujen piiriin ennen kotikuntaoikeuden saamista. Tämä on perusteltua, koska resursointi edesauttaa ukrainalaisten työllistymistä.

Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiopanostukset

Suomen tavoitteena on tutkimus-, kehittämis- ja innovaatiotoiminnan elvyttäminen siten, että vuoteen 2030 mennessä tutkimus- ja kehittämistoiminnan osuus bruttokansantuotteesta olisi neljä prosenttia. Hallituskauden alussa tutkimus- ja kehittämistoiminnan osuus BKT:sta oli noin 2,8 prosenttia. Korkeimmillaan tutkimus- ja kehittämistoiminnan osuus BKT:sta on Suomessa ollut 3,7 prosenttia vuonna 2009.

TKI-rahoituksen tavoitteesta ja tasosta saavutettiin parlamentaarinen sopu aiemmin tällä hallituskaudella (Valtioneuvoston julkaisuja 2021:95). Käytännössä neljän prosentin tavoite tarkoittaa vuositasolla 200 miljoonaa julkista ja 400 miljoonaa yksityistä rahaa. Budjettitalouden näkökulmasta edellä mainitun 200 miljoonan tulee mahtua kehysten sisään. Osana tulevien vuosien budjetteja on peräti kaksi erilaista TKI-vähennystä, joista toinen on määräaikainen vuoteen 2027 asti. Huomionarvoista on, että nykyisen tason ja BKT-tavoitteen välinen kuilu on todella suuri. Toiseksi on tähdennettävä, kuinka lähellä vuosi 2030 on suhteessa olemassa olevaan kuiluun. Näin ollen lienee perusteltua, että tavoitteen saavuttamiseksi otetaan kaikki mahdolliset keinot käyttöön.

Koulutus ja työvoimapolitiikka

Opiskelijoiden taloudellista tilannetta ja arkea pyritään helpottamaan, mikä on tärkeää. Opintotuen tulorajoja korotetaan 50 prosentilla. Opintotuen tulorajan korotuksen takia opiskellessa on mahdollista tehdä enemmän lisätöitä ilman, että opintotuki pienenee. Opiskelijoiden ateriatukea korotetaan 25 senttiä aterialla kohden. Opintorahan huoltajakorotukseen ehdotetaan kymmenen euron nostoa kuukaudessa vuoden 2023 ajaksi.

Vaikkakin koulutuspolitiikan rahoituksen linja on ollut hallituskaudella nousujohteinen, suurena puutteena on edelleen määräaikaisen rahoituksen osuudet eri koulutusasteilla. Budjetissa on ehdoton tarve

pysyvälle rahoitustason nostolle, jolla olisi suuri vaikutus koulutuspolitiikan pitkäaikaiseen kehittämistyöhön.

Muilta osin ammatillisen koulutuksen ja lukiokoulutuksen rahoituksen kasvu on tärkeää. Ammatillisen koulutuksen pysyvän rahoituksen lisäyksellä voidaan turvata jatkossakin opiskelijoille riittävä opetus ja ohjaus määräaikaisten lisärahoitusten päätyttyä. Oppivelvollisuuden laajentamisen ja maksuttoman toisen asteen asteittaisen toimeenpanon jatkaminen on tärkeää. Kokonaisuudessaan pysyvän rahoitustason nosto jää kuitenkin edelleen riittämättömälle tasolle. Ammatillisen koulutuksen rahoituksessa ei myöskään ole riittävästi huomioitu indeksivaikutuksia, mikä pienentävää todellista rahoitustasoa.

Alueellisen opintolainahyvityksen kokeiluun varataan kuusi miljoonaa euroa. On kysyttävää, missä menee rajanveto kriisiolojen vaikutusten tukemisen ja puhtaan aluepolitiikan välillä. Esimerkiksi alueellisessa opintolainahyvityksessä on vahvoja aluetuen elementtejä, vaikka esityksen ensisijaisena tavoitteena tulisi olla työvoimatarpeen paikkaaminen harvaan asutuilla alueilla.

Hoitajamitoituksen muutokseen vastaamiseksi lähihoitajien koulutukseen varataan 30 miljoonaa euroa ja oppisopimuskoulutuksen koulutuskorvauksen määräytymisperusteiden uudistamisen kokeiluun viisi miljoonaa euroa, mitä voidaan pitää perusteltuna. Hoiva-avustajien koulutuksiin varataan lisärahoitusta ja lisää koulutuspaikkoja. Jatkuvan oppimisen ja työllisyyden palvelukeskuksen (Jotpa) rahoittamiin hoiva-avustajakoulutuksiin ja valtionosuusrahoitteiseen työvoimakoulutukseen ehdotetaan lisäyksiä. Yhteensä vuosina 2023–2025 koulutettaisiin noin 2500 uutta hoiva-avustajaa. Lisäksi hoiva-avustajien koulutuksen määrärahatarpeita tullaan tarkastelemaan osana syksyn lisätalousarvioesityksen valmistelua ja samassa yhteydessä tarkastellaan myös ukrainalaisten pakolaisten kouluttamisen määrärahatarpeita toisen asteen koulutuksessa.

Hoiva-alan lisäksi on myös muita työvoimapulasta kärsiviä aloja, jotka on huomioitava rahoitusta suunnattaessa. Hoiva-avustajien osalta aloituspaikkojen lisäys ei yksin riitä. Alalla on jatkuva hakijapula, joten myös muita alan veto- ja pitovoimatekijöitä pitää tarkastella. On myös huomattava, että ala on SORA-säännösten piirissä, joten alalle tuloa säätelevät muun muassa soveltuvuus sekä asiakas- ja potilasturvallisuuteen liittyvät säännökset.

Valtion erityistehtäväyhtiö Työkanava Oy:n rahoitus jatkuu ennakoidulla tavalla. Työkanavan tehtävä on palkata osatyökykyisiä pidempiin työsuhteisiin. Lisäksi resursoidaan toiminnan laajentamiseen Itä-Suomeen.

Työ ja turva -osasto; Työehdot-osasto

29.9.2022

SAK kannattaa Työkanavan työ- ja sosiaalipoliittisia tavoitteita ja yhtiön tarpeiden pidemmän aikavälin resurssien turvaamista.

Työurien pidentämisen toimiin osoitetaan 58,5 miljoonaa euroa 55 vuotta täyttäneiden työllisyyden edistämiseen. Vuodesta 2023 lähtien otetaan käyttöön 55 vuotta täyttäneiden muutosturvakoulutus sekä muutosturvaraha. SAK kannattaa yli 55-vuotiaiden työllisyyttä edistäviä toimenpiteitä, mutta kritisoi ankarasti uudistuksen yhteydessä tehtävää työttömyysturvan lisäpäivien poistoa ja näin ikääntyvien pitkäaikaistyöttömien toimeentulon heikentämistä. Hallituksen budjettiesitys onkin osin ristiriitainen. Toisaalta halutaan tukea heikossa asemassa olevia erilaisin tukimuodoin, mutta samanaikaisesti leikataan juuri tämän kohderyhmän työttömyysturvaa.

Ilmastotoimien vaikutuksiin työpaikoilla on vastattava osaamista tukemalla

Ilmastonmuutos ja ilmasto- sekä energiapolitiikka muuttavat elinkeinorakennetta. Muutos näkyy myös osaamistarpeiden muutoksena eri toimialoilla ja työntekijäryhmissä. Jotta mielekäästä, turvallista ja ihmisarvoista työtä on tarjolla myös jatkossa, tulee työntekijöiden osaamisen päivittämiseen olla riittävästi resursseja ja muutostarpeet on ennakoitava ajoissa.

Myös koulutuspolitiikassa on huomioita ilmastonmuutoksen ja ilmastopolitiikan vaikutus osaamistarpeisiin ja sovellettava työntekijöille oikeudenmukaisen siirtymän periaatetta. Samalla kun yrityksiä tuetaan esimerkiksi investointi- tai TKI-tukien avulla siirtymässä kohti hiilineutraaliutta, on perusteltua laajentaa työnantajien koulutus- ja muutosturvavelvoitetta ja lisätä uudelleen-, täydennys- ja muuntokoulutusta.

Työntekijöiden osaamisen päivittämiseen suunnattuja oikeudenmukaisen siirtymän rahaston varoja on toistaiseksi päätetty hyödyntää suppealla kohderyhmätulkinnalla. Ne olisi laajennettava koskemaan toimia muillakin kuin vain turvetuotantoa harjoittavilla alueilla, jotta sen vuosille 2021–2027 varatut noin 665 miljoonan euron varat hyödyttäisivät tasapuolisesti kaikkia energiamurroksessa olevia mm. energiaintensiivisen teollisuuden ja energiatoimialojen työntekijöitä. Myös näistä toimialoista olisi tehtävä vihreän siirtymän osalta sosioekonomisten vaikutusten analyysi.

Kestävä kasvu -ohjelmassa rahoitusta ei ole myöskään valitettavasti allukoitu työntekijöiden osaamisen vahvistamiseen osana vihreää siirtymää.

Työ ja turva -osasto; Työehdot-osasto

29.9.2022

Tasa-arvovaltuutetun resurssit

Tasa-arvovaltuutettu on jo pitkään todennut viranomaisen resurssit riittämättömiksi. Valtuutetun nykyisin käytössä olevat resurssit ovat tehtäviin nähden huomattavan alimitoitettut, mikä vaikeuttaa tasa-arvovaltuutetun mahdollisuuksiin valvoa tasa-arvosuunnitelmia koskevia veloituksia ja toteuttaa muita toimia tasa-arvon edistämiseksi. On olemassa selkeä epäsuhta lisääntyneiden tehtävien ja valtuutetulla käytössä olevien resurssien välillä.

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta on elokuussa yhtynyt valtuutetun näkemykseen siitä, että valtuutetun tehtävien ja käytettävissä olevien resurssien välillä on selvä kuilu. SAK katsoo, että tasa-arvovaltuutetulle tulevien tehtävien määrä todennäköisesti lisääntyy muun muassa hyvinvointialueiden aloittamisen myötä, joten resursseja tulisi lisätä. Tämä tukisi Suomen tavoitetta olla tasa-arvon kärkimaa.

Työelämä on varsin keskeinen elämänala. On tärkeää, että syrjintää työelämässä kitketään ja ehkäistään. Yhdenvertaisuusvaltuutetun mahdollisuudet valvoa työelämää tehokkaasti yhdessä työsuojeluviranomaisen kanssa on turvattava. Valtuutetulle on tämän vuoksi varattava tarvittavat määrärahat.

Valtiontalouden tasapainottaminen vaatii sekä tulo- että menopuolen tarkastelua

Viimeistään ensi hallituskaudella on tarkoituksenmukaista keskustella talouden tasapainottamisesta. On huomioitava, että talouden tasapainottaminen vaatii sekä valtion tulo- että menopuolen tarkastelua. On myös huomioitava, että tasapainottamisen suunnittelu ja toteutus tulee olla ylihallituskautista, koska esimerkiksi väestörakenteen muutosten aiheuttamat haasteet ovat merkittäviä. Oma kokonaisuutensa on tammikuussa 2023 toimintansa aloittavat hyvinvointialueet.

Syksyllä ja keväällä käytävät työmarkkinaosapuolten neuvottelukierrokset tuovat kokonaisuuteen omat epävarmuustekijänsä. Tärkeää on välttää inflaatiokierteen alkaminen. Yksi mahdollinen ratkaisu on, että valtion veroratkaisut ja työmarkkinaosapuolten neuvottelemat palkkaratkaisut sidotaan yhteen tavalla, joka varmistaa ostovoiman ja työn tuottavuuden tason säilyttämisen.

Toinen vaihtoehto on työn sivukulujen siirtäminen palkansaajilta työnantajille. Siirto keventäisi palkankorotustarpeita ja yhdessä palkankorotus sekä maksujen siirto kohentaisivat palkansaajien ostovoimaa, eikä tämä vaatisi valtiolta erillisiä budjettiratkaisuja.

Työ ja turva -osasto; Työehdot-osasto

29.9.2022

Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK ry

Mikko Laakkonen
Koulutus- ja työvoimapolitiittinen asiantuntija
mikko.laakkonen@sak.fi